

Kielemme käytäntö.

»Hyvää vapaata suo nea.»

Professori LAURI KETTUNEN on jo kauan ollut oppositiossa vallitsevaa oikeakielisyssuuntaa vastaan. Se on hänen mielestään liian ahdas, liian yksipuolinen. Johtavat kielenvaalintaelimemme, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielivaliokunta ja sen seuraaja, Suomen Akatemian kielilautakunta, on valittu nurkkakuntaisen hengen mukaan, ja ne ovat pukeneet kirjakielemme lounais-länsisuomalaiseen pakkopaitaan, joka uhkaa tukahduttaa kielen elävän hengityksen. Tämä vakaumus on prof. Kettusessa kasvanut suoranaiseksi siehulliseksi hädäksi, joka on pakottanut hänet nousemaan taisteluun, ei vain omasta puolestaan, vaan »tolck för de tyste, som lida, tida och lida blott», Gustaf Frödingiä siteeratakseeni. Tämän taisteluun nousun viimeinen tulos ovat hänen opaskirjansa *Hyvää vapaata suo nea* ja siihen liittyvä erillinen hakemisto

Suomen kielen ohjesanastoa (Jyväskylä 1949, K. J. Gummerus Oy.).

Edellisen teoksen alkulauseessa prof. Kettunen nimenomaan ilmoittaa, että se on syntynyt yliopettaja E. A. Saarimaan ohjekirjojen vastapainoksi, ja se onkin pääluonteeltaan polemiikki Kielenopasta vastaan. Alkupuoleltaan teos on vapaampi, mutta mitä pitemmälle edistytään, sitä tarkemmin ruvetaan seuraamaan Saarimaata, niin että lukujen otsikotkin usein ovat vain Saarimaan otsikkoja lainausmerkeissä. Ja prof. Kettunen tekee kunniaa sille määritelmälle, jonka mukaan professori on »herra, joka on toista mieltä» — hän on toista mieltä niin monessa asiassa, että se kyllä suo oikeutta kirjan nimen jälkiosalle »vapaata suo nea», mutta onko hänen suosittulemansa kieli aina hyvää, on jo kyseenalaista.

Prof. Kettunen on toista mieltä myös

useissa kohdin, missä kieliovit ovat olleet yksimielisiä. Hän hyväksyy heikkoasteiset illatiivit ja essiivit sellaisissa geminaattaklusiilin sisältävissä monitavuisissa sanoissa kuin *aavikoihin*, *aavikoina*. Sen sijaan jää avoimeksi, salliiiko hän vastaavat muodot myös muissa sanoissa, esim. *kaupungeihin*, *kaupungeina*, *avannoihin*, *avannoina*; hakemistossa on *kaupungeihin*, muttei heikkoasteista essiiviä, ja *avanto* sanasta pelkästään vahva-asteinen *avantoihin*. Näin on entiseen selvytyteen luotu vapauden nimessä epäselvyys. Hän hyväksyy monikon illatiivit tyyppiä *korkeisiin*, vaikka ne selvästi perustuvat murteelliseen pitkävokaaliseen *korkee*-asuun ja vastaavaan yksikön illatiiviin *korkeeseen*. Hän olisi tässä voinut soveltaa samaa hyvää periaatetta kuin puoltaessaan muotoa *laseittain pro lasittain*: »— yleiskielen säännöt on tehtävä mahdollisimman johdonmukaisiksi, milloin kielen vapaus ei kärsi, aivan sanomisista riippumatta». Yleiskielen vapaus ei ole estänyt häntä tuomitsemasta yleistä *lasittain* tyyppiä; ainakin yhtä hyvällä syyllä hän olisi voinut tuomita myös tyyppin *korkeisiin*, jota kukaan ennen häntä ei liene puoltanut. Hän puolestaa myös rakennetta *Väinämöisen lyötyä kirveellä polveensa oli hän* (nim. Väinämöinen) *pahassa pulassa* ja hyväksyy kaksinkertaiset passiivit (*ollaan oltu* jne.). — Mistä prof. Kettunen muuten on saanut sen käsityksen, että kieliovit tuomitsevat myös passiivin kielteisen pluskvamperfektin *ei oltu tehty*, kuten hän kahdessakin kohdassa (§ 70. 1 ja 156) väittää? Olen turhaan hakenut sellaista kielioppia. Sen sijaan on kyllä muualla suositeltu yksinkertaista passiivina tähänkin, johdonmukaisuussyistä, mutta sehän on eri asia.

Jos mikään, on oikeinkirjoitus ala, jolla olisi saavutettava yhtenäisyys. Milin joudutaan, jos jokainen luo itselleen mieleisensä ortografian? Prof. Kettunen

onkin useassa kohden taipunut yleiseen kantaan, kuten vierasperäisten sanojen kohdalla — tosin hänen esityksensä niistä on siksi vastahankainen, ettei lukija pelkästään sen avulla helposti pääse perille muusta kuin siitä ehkä kyläkin todesta seikasta, että kirjoitus-säännöt ovat epätydyttävät — samoin kiistakysymyksessä *ensimmäinen* ~ *ensimäinen*, mutta *-ottaa* ~ *-oittaa* kysymyksessä hän on katsonut välttämättömäksi kulkea omaa tietään. Hän *pulloittaa* marjoja, *pinoittaa* puita ja *tukuittaa* tavaraa. Nimenomaan tällaisissa kysymyksissä mielestäni yksityisen ohjeiden antajan olisi alistuttava SKS:n kielivaliokunnan suositukseen, jonka täytyy kai olettaa olevan prof. Kettuselle tuttu.

Sanajärjestyskysymys on prof. Kettusen suurimpia kiivailun aiheita. Hän ei säästä sanoja tuomitessaan Saarimaata kielen kahlitsemisesta. Olen tässä yhteydessä jälleen lukenut Kielenoppaan luvun Sanajärjestyksestä, ja minun on sanottava, etten löydä siitä mitään, joka käsittääkseni olisi kielenvastaista — että näin lyhyt kansantajainen esitys on hieman yksinkertaistava, on luonnollista. Tosin en omasta puolestani puhuisi niinkään subjektin spesieksestä sanajärjestyksen vaikuttavana, kuin subjektin painollisuudesta, ts. siitä, onko se lauseessa uusi tai tärkeä seikka, psykologinen predikaatti, vai vanha tai »itses-tään selvä», psykologinen subjekti; spesiesero liittyy kyllä usein tähän eroon, mutta se ei ole välttämätöntä. Saarimaa-kin mainitsee tapauksia, joissa definiittinen, painokas subjekti on lauseen lopussa: *Siihen aikaan syntyi Mooses; Linnan tornissa liehui jo perjantai-iltana siniristolippu*. — On käsittämätöntä, että prof. Kettunen näkee koko sen uudistuksen, joka viime vuosikymmeninä on kirjasuomen sanajärjestyksessä tapahtunut, jokseenkin pelkästään kielteisessä valossa eikä halua tunnustaa,

että se merkitsee vapautusta ruotsin kielen kahleista ja lähentymistä puhekieleen. Hän tuijottaa itsensä sokeaksi eräihin liiallisuuksiin ja heittää pesuveden mukana pois koko lapsen. Tuntuu kuin hän ei haluaisikaan ymmärtää, mistä on kysymys. Kun Saarimaa mainitsee aiheettomasta inversiosta esimerkin *Mitä tekee hän?*, prof. Kettunen kysyy: »Miten muuten, jos hän on painotettu?» Kuitenkin Saarimaa tietysti tarkoittaa normaalipainotteista lausetta; hänhän juuri suosittaa painollisen subjektin inversiota. Prof. Kettunen uskoo, ettei kukaan enää tarvitse varotusta jäykästi ruotsin mukaisen sanajärjestyksen käyttämisestä, mutta kuitenkin hän haluaa kammata kaikki sellaiset esimerkit hyväksi suomeksi. Kun hän perustelee sanajärjestystä *Viimeisenä numerona esittää orkesterimme* — — sillä, että sanalle *orkesterimme* ei ole haluttu antaa painoa, minun on vaikea häntä ollenkaan seurata: juuri jos *orkesterimme* olisi painollinen, sanajärjestys olisi luonteva, muussa tapauksessa se on paperikieltä. Prof. Kettunen huomauttaa aivan oikein, että puheessa painotus selvittää sellaista, mikä ei kirjoituksessa näy, mutta tästä seikasta tehtävät johtopäätökset ovat mielestäni aivan toiset kuin hänen tekemänsä. Puheessa saatetaan sanoa esim. *Noin kolmen tunnin kuluttua hänen vaimensa tuli sisään*, mutta kun painotus ei ilmene kirjoituksesta, olisi selvyydelle hyödyksi, että subjekti tällaisissa tapauksissa sijoitettaisiin predikaatin jälkeen. Inversio antaisi silloin lukijalle heti vihjeen subjektin painokkuudesta. Virkkeen *Ja kun Jeesus oli lopettanut nämä vertaukset, lähti hän sieltä* sanajärjestys on, paitsi että se on puhekielelle vieras — minkä seikan tosin prof. Kettunen kieltää —, tämän vuoksi kirjakielissä epätarkoituksenmukainen.

Prof. Kettunen puhuu paljon kansan kielen sanajärjestyksestä. Mutta kun hän väittää jopa *ja* -sananjälkeisen

inversion (*Laitos on vuoren keskellä, ja on se tuuheiden pensaiden ympäröimä*) olevan kansanomaisen, ei voi muuta kuin ihmetellä. Onhan *ja* -inversio aivan samanlaisena tuttu sekä saksasta että ruotsista, kummassakin myöhäinen tulos ja pysähtynyt vain liike- ja kuriaalikieleen. Ja suomessa se olisi kansanomaisen! Tietysti on löydettävissä kansanomaisia inversioesimerkkejä, mutta niissä on inversion funktio nähdäkseni aivan toinen eikä mitenkään edeltävään konjunktion liittyvä. Prof. Kettusen *ja* -inversion tueksi mainitsemassa virkkeessä *Rimpuili, rimpuili aikansa, ja saikin Jussi lopulta jalkansa irti on saikin* ilmeisesti painokas ja koko rakenne verrattavissa Kiven lauseeseen *Ja saipa, koira vieköön! Kaisa lapsellensa isän*.

Prof. Kettunen taittaa myös peistä sellaisten passiivin partisiippien puolesta kuin *järkytetty, liikutettu, vakuutettu*. »Ei saisi olla *k a r a i s t u m i e s* (vaikka olisi miten monen taistelun karaisema), vaan pelkästään *karaistunut*. — — Samoin *komplisoitunut* kysymys, vaikka se saattaa olla monen asianhaaran *komplisoima*, siis todella *komplisoitu*.» Kuitenkin asia on niin, että suomessa passiivin toinen partisiippi edellyttää tekijäkseen persoonallista olentoa, yhtä tai useampaa. Vaikka rutto saattaakin *tappaa* ihmisiä, ei ruttoon kuollut silti ole *tapettu*; vaikka pakkaneen *jäädyttää* järven, se ei silti ole *jäädytetty* niin kuin maalle tehty luistinrata. Olen prof. Kettusen kanssa yhtä mieltä siitä, että on suomalaisempaa olla asiasta *varma* kuin *vakuuttunut* — olen siitä aikoinaan kirjoittanutkin Virittäjään —, mutta *vakuutettu* on tällaisessa ilmauksessa vastoin koko passiivijärjestelmäämme.

Suorastaan tyrmistyttävä on se tapa, millä prof. Kettunen käsittelee Kielenoppaan lukua Huonosti rakennettuja lauseyhdistyksiä. Luku on mielestäni Saarimaan kirjan oivallisimpia — erin-

omainen oppitunti periodinrakentamisen vaikeassa taidossa. Mutta prof. Kettusta se kauhistaa: »Kuka hyvänsä kysyy huolestuneena, 'virheiden' luetteloa katsoessaan, mikä on lopulta oikeaa ja väärää ja miten tulkaksi on muuttunut rakkaan äidinkielen kirjallinen käyttö.» Ja kuitenkin prof. Kettunen toistamistaan toistaa taistelevansa juuri t y y l i n puolesta. Hyökkäystavasta seuraava esimerkki; prof. Kettunen kirjoittaa (§ 104): ». . . mutta joka kelvottomana saapuu, joutuu kadotukseen. (Pitäisi muka olla mutta se joka, ikäänkuin pelkkä joka ei olisi myös samaa kuin se joka.)» Kohta kuuluu Saarimaalla: »Alttaritaulu kuvasi pyhää ehtoollista, ja alla oleva kirjoitus todisti, että se, joka katu turmelustaan ja uskoo, on kelvollinen pyhälle aterialle, mutta joka kelvottomana saapui, joutui kadotukseen (p.o. mutta se, joka kelvottomana saapuu, joutuu k.)» Prof. Kettunen on irrottanut sitaattinsa yhteydestä, joka juuri antaa korjaukselle tarkoituksen (symmetria tempuksen ja determinatiiviprotonomin käytössä), ja siten tehnyt sen lukijalleen käsittämättömäksi.

On sellaisiakin kohtia, joissa prof. Kettusen poleemisiin mielipiteisiin saattaa yhtyä. Niinpä mielestäni on yhtä ja toista aiheellista hänen kritiikissään yhdyssanojen genetiivialkuistamisesta.¹ Toisen esimerkin mainitakseni: en ole koskaan jaksanut tunnustaa, että ilmauksessa *tulla junalla, laivalla* olisi vikaa. (Sen moittiminen ei tosin ole Saarimaan keksintöä, vaan sisältyy mm. jo Setälän lauseoppiin.) Myös s. 239 alkavassa ruotsin mukaisten sanontojen luettelossa on eräitä, joissa Saarimaa ehkä turhaan on pitänyt ruotsista lainattua sanontaa suomeen soveltumattomana: eihän se seikka, että ilmaus on lainaa, vielä sellaisenaan tee sitä huonoksi, jollei se jotenkin

sodi kielen rakennetta vastaan. Kuitenkin hämmästyä, kun näkee prof. Kettusen suosittavan esim. sanontaa *Sinä teet heti suuret silmät* 'sinun silmäsi ovat heti suurina kummastuksesta'. — Tässä osastossa myös selvästi ilmenee, miten häiritsevää esityksen selvyydelle on Saarimaan oppaan koneellinen seuraaminen. Kun hakusanoittain esitetystä sanonnoista useimmat hyväksytään, vaikuttaa joku yksinäinen tuomion saanut — esim. *löytyä, sellainen, ylösoitettu* — niiden joukossa aivan töksähdyttävältä: viimeiseen asti lukija odottaa, että tuomitsevalta tuntuva puhe onkin ollut vain ironioivaa Saarimaan referointia. Olisi ollut parempi järjestää aines uudelleen omien tarkoitusten mukaisesti; nyt rakenne tekee hataran vaikutuksen.

Prof. Kettunen on itsekin tietoinen teoksensa heikkouksista: »Olette aivan oikeassa siinä, että minun ohjekirjani ovat metedisesti huonoja. Ei ole a i k a a kirjoittaa parempia», hän on lausunut eräessä sanomalehtikirjoituksessa. Mutta »työ, joka kannattaa tulla tehdyksi, kannattaa tulla hyvin tehdyksi, kuten kuuluu muuan lause, jonka kieliäsuu ja tyyliä prof. Kettunen puoltaa. Olisi toivonut, että kun prof. Kettunen kuitenkin kirjoitti tämän teoksen, hän olisi vaivautunut hiukan enemmän. Näytteeksi sopii esitys aspiraatiosta (§ 1): »Eräät länsisuomalaiset, jotka eivät kotimurteestaan ole oppineet ääntämään katkoa vokaalin edellä (jotka siis eivät ole tottuneet sanomaan *anna' olla*), myöntäisivät (Saar. 8) sellaisen ääntämyksen hyväksyttäväksi myös yleiskieleen», sanotaan aluksi. Miksi ampua pianistia, kun säveltäjäkin on läsnä? SKS:n kielivaliokunta on nim. hyväksynyt tämän ääntämyksen (Vir. 1937) — kuten prof. Kettunenkin lopulta s. 4 alaviitassa on (ilmeisesti nykäistynä) herännyt huomaamaan. »Toisten kor-

¹ Ks. Virittäjä 1942, s. 197—.

vaan katkottomuus tässä kuuluu veltolta, ja niitä toisia on sentään suurin osa Suomen kansaa... (murrekartaston kartta n:o 28).» Jos tekee työtä käskettyä ja katsoo prof. Kettusen omaa karttaa, näkee, että katkoalue käsittää suurin piirtein savolaismurteet ja Keski-Pohjanmaan. Alue on tosin aika laaja, mutta että peräti »suurin osa Suomen kansaa! Olen lasketuttanut alueen asukasmäärän Ison Tietosanakirjan pitäjä- ja kaupunkiertikkeleissa mainittujen väkilukujen mukaan, jotka aakkosjärjestyksessä edeten ovat vuosilta 1929—37, ja tulos on n. 1 070 000 asukasta. V. 1933 oli Suomen koko väkiluku n. 3 741 000, niistä suomenkielisiä 90 % eli n. 3 367 000. »Suurin osa Suomen kansaa» käsittää siis kolmanneksen väestöstä, ja noita »eräitä länsisuomalaisia» on kaksi kolmannesta. Edelleen: »Ei voi hevinkin kuvitella ainakaan lausujaa, joka ei jopa vokaalin (ja h:n) edellä osaisi tätä 'näkyvätöntä' äännettä panna paikalleen.» Jos prof. Kettunen olisi katsonut v:n 1937 Virittäjistä yliopistonlehtori Kaarlo Marjasen artikkelia »Eräitä suomen kielen ääntämykseikkoja», hän olisi nähnyt, että tällainen lausuja on hyvinkin kuviteltavissa.

Tuskin on professorin arvon mukainen myöskään seuraava todistelu (§ 68): »*Tultaisiin* — — on kyllä paikallaan, (*tultaisi* on murteellinen, sitäpaitsi vrt. *ei tultaisi*) ja helposti muistettavissa, mutta sensijaan voidaan hyvällä syyllä kysyä, miksi pitää olla *tultaneen* — —, kun kerran vastaavissa aktiivimuodoissa on *tullee* — —.» Aivan samalla syyllähän voidaan puolustaa myös passiivin konditionaalia *tultaisi* — aktiivin konditionaali kuuluu *tulisi* —, ja myös indikatiivimuodoissa »passiivin tunnus jo ilmaisee passiivin — — ja tuolla loppun:llä ei ole mitään virkaa», joten *tullaa* pro *tullaan* olisi samoin perustein puolustettavissa. — Entä mitä prof. Kettunen tarkoittaa sanoessaan (ala-

huom. s. 238): »Mutta mitenkään ei ole uskottavaa (Saar. 262), että vertailusana *kuin* olisi ollut relatiivinen = jolloin? Onhan relatiivinen *kuin* yhtä tuttu vanhasta kirjasuomesta kuin nykymurteistakin: *Jocainen quin pyte Sieluns wapatta, sen hen cadhotta* (Agr.); *Nouseva viikko on sittes se viikko, kun* (= jolloin) *istutetaan* (Kylmäkoski).

Kun polemisoi toista vastaan, on toki pysyttävä siinä, mitä toinen on sanonut. Virittäjässä on (1945 s. 120) ollut nime-tön tähdenväli, jossa sanonta *Senkin huomioonottaen täytyy objektiivisen arvioinnin tulla siihen tulokseen, että* — — leimataan »verrattain alkeelliseksi objektivirheeksi». Prof. Kettunen syyttää tähdenvälistä ilman muuta Saarimaata — mikä on sitä omituisempaa, kun Saarimaa Kielenoppaassaan (s. 158—) h y v ä k s y y tällaisen konstruktion, tosin empien. Entä mitä on ajateltava seuraavasta tapauksesta. Saarimaa sanoo: »Ensimmäistä infinitiiviä ei käytetä predikatiivina: *Syödä, juoda, nukkua* — *se on elää*; p.o. — — *se on elämää*.» Prof. Kettunen polemisoi (§ 89.2): »*Syödä, juoda, nukkua, se on* — *elää*. Ei siitä pääse yli eikä ympäri, että I infinitiiviä saa suomessa käyttää myös predikatiivina.» Prof. Kettusen »siteeraama» esimerkki on epäilemättä moitteeton — mutta se ei ole sama. Eron tekee ajatusviivan paikan vaihto. Prof. Kettuselta on vain jäänyt huomaamatta, että *elää* ei hänen lauseessaan enää olekaan edellisiin infinitiiveihin viittaava predikatiivi, vaan niiden kanssa rinnasteinen (subjekti tai ehkä objekti — laajemman lauseyhteyden mukaan), merkitys: *Syödä, juoda, nukkua, toisin sanoen: elää*. — Lauseenjäsennys ei muutenkaan ole hänen vahvoja puoliansa. Virkkeessä *Luultiin miehellä olleen toinen vaimo jossakin* (§ 88) hän käsittää *vaimon* predikatiiviksi; samoin on *sen* muka predikatiivi virkkeessä *Syynä on katsottu olevan sen, että mies on lahjaton* (§ 92.2).

Aakkosellinen ohjesanasto on laaja (käsittää n. 8 000 hakusanaa) ja olisi erittäin hyödyllinen, jollei olisi niin persoonallinen kannanotoissaan. Paitsi edellä jo puheena olleita äänne- ja taivutusoppillisia seikkoja huomioni on kiintynyt esim. seuraaviin suosituksiin tai mahdollisiksi katsottuihin muotoihin: *hiilikulutus, hyppyylauta, -nuora, imelentää, jokuinen, lyhkönen, muullainen, pakoittaa, pistevapaa, pitin* (sup.), *rystyt* (mon. *rystyet*), *tuohkonen, öljytöidä*. Sanastoon on sisällytetty myös Eino Leskisen ohjeluetelo paikannimien taivutuksesta — en ole tarkistanut, sellaisenaanko.

Niin, prof. Kettunen *dixit et salvavit animam suam*. »Hyvää vapaata suomea» on hänen oikeakielisuus-uskontunnustuksensa, sydänverellä kirjoitettu, jos niin sopii sanoa. Hänelle itselleen sen kirjoittaminen on ollut pakottava tarve, mutta onko siitä hyötyä muille? Prof. Kettunen on siis sitä mieltä, että Suomen kirjoittava kansa elää häikäilemättömän oikeakielisyysterrorin alaisena. Hän ei väsy säärittelemästä kirjailijaparkoista, joiden käsialaa »itsensä valitsevat kielikriminalistit» runtoavat. En ole kirjailija, päinvastoin olen puolentoista vuosikymmentä kuulunut noiden pöpöjen piiriin, toiminut mm. seitsemättä vuotta Kustannusosakeyhtiö Otavan kielentarkastajana. Kokemukseni on siis aivan yksipuolista, mutta sentään: jotakin ehkä tietäisin. Ja minun on sanottava, että en koko Otavan-aikanani huomannut, että kirjailijat olisivat tunteet kielentarkastajan viholliseksi: vain kerran jouduin avoimeen ristiriitaan kirjantekijän kanssa, ja silloin ei ollut kyseessä kaunokirjallinen teos, vaan oppikirja. Jos kielentarkastus todella olisi sellaista kuin prof. Kettunen

uskoo, sen olisivat huomanneet kirjailijat ja koettaneet esim. liittonsa kautta vaikuttaa asiaan, ja sen olisivat huomanneet myös kustantajat itse. Mitä taas tulee kielenoppaan tekijään, joka aina on okaana prof. Kettusen kyljessä, hän tosiaan on eräissä suhteissa varsin ankara. Mutta mitä hän sanoo, on kuitenkin asiaa; jokaiselle on hyödyksi lukea Kielenopas. Kehittynyt kielenkäyttäjää ei ehkä seuraa häntä joka suhteessa, »mutta sääntöjen yläpuolelle asetettavankin on tunnettava säännöt ollakseen niitä viisaampi», kuten sanat itse Kielenoppaassa kuuluvat. Voi tarpeen tullen käyttää jotakin Saarimaan huonoksi leimaamaa sanontaa — hän itsekin merkitsee korjauksensa usein vain *par.* tai *miel.* — mutta on hyvä tietää, että se ja se ilmaus on ruotsalaisuus, se ja se normaalityyliässä käymätön kansanomaisuus jne. Mutta prof. Kettunen ei halua paljon tietää säännöistä. Hänen asenteeseensa on ehkä syynä hänen elämänikäinen työskentelynsä sukukielten parissa: hän on tottunut kuulemaan ja näkemään itämerensuomalaista kielenpartta niin monessa muodossa, että hän on tullut suurpiirteiseksi. Hän ymmärtää kaiken ja antaa melkein kaiken anteeksi. Kun hän keksii jonkin analogiasuhteen, joka selittää sen tai tämän sanonnan — ja tietysti jokainen kielenilmiö on jotenkin selitettävissä — hänen jo hyväksyy. En ollenkaan epäile, ettei hänen vapaudenjulistuksensa miellyttäisi eräitä: onhan mukavaa, kun ei tarvitse nähdä vaivaa sanontansa sorvauksessa. Mutta kaiken kaikkiaan pidän prof. Kettusen oppaita arvostelukyvyttömän lukijan käsissä vahingollisina. »Kaadathan sinä riivattu, vaan et nosta.»

MATTI SADENIEMI